

Vytautas MAŽIULIS
 Vilniaus universitetas

DĖL KURŠIŲ KALBOS PALIKIMO

1. Baltų „alkvietė“

§ 1. Iš senovės du morfologinius variantus turintis subst. lie. *alkà* / *al̃kas* išliko (ypač vietovardžiuose) kaip istorizmas „alkvietė“, t. y. šventvietė, kurioje buvo atliekamos pagoniškojo kulto apeigos (aukojimas, mirusiųjų pagerbimas, jų deginimas ir kt.); dėl leksinės (resp. etimologinės) medžiagos žr. toliau ir plg. Būga RR I 336t., III 403–407 (passim); LKŽ I² 102t. (passim); ypač Toporov PJ I 73t. (ir liter.); dėl etnografinių ir istorinių šaltinių medžiagos žr., pvz., V. Vaitkevičius, in *Žemaičių praeitis* III 102tt. (ir liter.). Žodis lie. *alkà* / *al̃kas*, savo reikšme („alkvietė“!) pagarbiai (mistiškai) bauginantis, dėl **tabu**¹ buvo perdirbtas į lie. **dial.** *aukà* / *aũkas* „aukojimas (alkvietėje)“ = „aukojimas, auka“, remiamą asociacijos su negiminišku („nebauginančiu“) lie. *auk-úoti* „supti, liūliuoti“ bei giminišku *auk-óti* „opfern“ (plg. Fraenkel LEW 24t. s. v. *aukà*) ir su modeliu lie. *alk-úinė* → *auk-úinė*.

Tradicinės nuomonės, kad žodžiai *aukà* „Opfer“ bei *auk-óti* „opfern“ esą ne autentiški, o S. Daukanto išradimas, dabar, matyt, reikia atsisakyti, žr.: J. Palionis, in *Zeitschrift für Slawistik* XXXIV (2), 210 (ir liter.); A. Girdenis, in *Baltistica* XLI (3) 375tt. (ir liter.). Tačiau toks autentikos patikslinimas yra vienas klausimas, o tų lie. žodžių etimologija – kitas, be to, sudėtingesnis, klausimas.

§ 2. Neseniai paskelbta originali ir įdomi hipotezė (žr. A. Girdenis l. c.): žodis lie. *aukà* „Opfer“ (→ *auk-óti* „opfern“) esąs iš *avikà* (< *avikā) „avis, avelė“ (plg. lie. dial. *avik-iena* ir pan.), o šis dėl to, kad labai panašus į skr. *avikā* bei sl. *ovica*, suponuojantis labai seną žodį – net ide. (dial.) *ouikā „avis, avelė“ (plg. ir Pokorny IEW 784). Tačiau tokia hipotezė yra, deja,

¹ Aišku, tabuistinis buvo ir pačios alkvietėje degusios „Amžinosios ugnies“ vardas, bet apie baltų ir kitų indoeuropiečių ugnies vardus bei jų kilmę – kitąkart.

nepatikima² semantiškai ir ypač dėl to, kad lie. *avikà* „avikė, av(i)ukė“ (priesagos darinys!) iš tikrųjų yra ne ide. (dial.), o lie. **dial.** padaras; plg. lie. *karvika* „karvikė, karv(i)ukė“; *puodikas* „puodukas, puodž(i)ukas“; *šunikas* „šun(i)ukas“; *žandikas* „žandukas“ ir kt. (Skardžius ŽD 127tt.), kurie (priesaginiai dariniai!), turintys atitinkamas ide. senumo šaknis ir ide. senumo priesagą *-ik-*, visiems aišku, savo amžiumi nesiekia ide. (dial.) epochos, t. y. nesuponuoja pvz. ide. (dial.) **karvikā* „karv(i)ukė“; **pōdiko-* „puodukas“; **kuniko-* „šun(i)ukas“ ir pan.

§ 3. Šalia minėtų gausių priesagos *-ik-* darinių nemažiau yra priesagos *-uk-* (panašios darybinės reikšmės) žodžių, neretai dubletinių, pvz.: *avikė* // *avukė*, *karvikė* // *karvukė*, *puodikas* // *puodukas* ir kt. Dubletiškumo priežastys yra aiškios: čia turime priesagas *-ik-* // *-uk-* (paprastai kirčiuotas) iš *-i-* // *-u-* kamiengalių + *-k-* (Skardžius ŽD 129, 136). Hipotezės autorius (*Baltistica* l. c.), kalbėdamas apie morfologinius variantus *aukà* / *aūkas* „Opfer“ (žr. § 2), analizuoja tik variantą *aukà*, o ne ir *aūkas*, nes šį kildinti iš **aviká*) „avelė, avis“ jau ir pačiam autoriui nebeišeina (morfologiškai). Tačiau lie. *avikà* „avikė, avukė“ visiškai reali (plg. lie. *avikė*), bet ji neturi nieko bendra su *aukà* / *aūkas* „Opfer“, atsiradusiu iš *alkà* / *aīkas* „Opfer“ (žr. anksčiau).

§ 4. Iš to, kas § 1–3 pasakyta, išplaukia bendriausia išvada: lietuvių *aukà* / *aūkas* „Opfer“ yra lie. **dial.** inovacija, o lietuvių *alkà* / *aīkas* „alkvietė“ – archaizmas. Šis suponuoja balt. *alkā* / *aīkas* (su *a-* > dial. *e-*) „alkvietė“ > la. *ēlks* „stabas (dievaitis)“ (ME I 567 s. v. I *ēlks*, žr. dar. J. Endzelīns LVV I 269), pr. (vok.) *Alk* (G. Blažienė ON 10). Tokia balt. „alkvietė“ („šventvietė“) yra, matyt, smob. (fem. / ne fem.) „t. p.“, kuris galėtų būti fleksinis vedinys iš *K-kamienio* ide. dial. (balt.-germ.) **alk-* „šventvietė“ (> go. **alhs-* „t. p.“), o šis – iš ide. verb. **alk-* (: **alek-*) „apsaugoti (nuo piktų dvasių ir pan.)“; plg. Pokorny IEW 32; Toporov l.c.

² Jos autorius bando ieškoti idealaus (baltiško) panašumo su lie. *ožkà* < **ožika* (**āžiká*). Tačiau a) lie. *ožkà* gali būti ne iš **ožika*, o iš **ožuka* < **āžuká* (PEŽ III 266 s. v. *wosux*) ir, svarbiausia, b) lie. *aukà* „Opfer“ kildinimas iš **avikā* yra nepatikimas (žr. toliau tekste).

2. Vietovardis *Girgždūtė*

§ 1. Žodis *Girgždūtė* yra garsiojo Žemaičių kalno (buv. Kražių valsč.) norminis (t. y. bk.) vardas, išlikęs dabar daug kam nebežinoma senesne lytimi *Girgždutà / Girgždutos* (žr. Skardžius ŽD 361). Iš principo reikia pritarti spėjimui, kad Petro Dusburgiškio (toliau – Dusb. / Jer.) paminėtas *Sisditen / Sirditen* (apie 1300 m.) atspindi vardą pilies „Girgždūtė“, buvusios dabartiniame *Girgždūtės* piliakalnyje (plg. M. Valančius, *Raštai I* 379t.: *Surdita*). Tačiau toks spėjimas nėra tinkamai argumentuotas (plg. ir R. Batūra, in *Dusb. Prūsijos žemės kronika* 424t. ir liter.) ypač dėl to, kad Dusb. / Jer. lyčių kilmė ir dabar pasilieka visiškai neaiški (A. Salys in *Tauta ir žodis VI* 225). Tų neaiškumų pirmasis (svarbiausias) kaltininkas yra toks iki šiol apeinamas klausimas: Dusb. / Jer. laikais (apie 1300 m.) gyvenvietėje „Girgždūtė“ ir jos apylinkėse dar bus buvę iš tikrųjų gana daug nesulietuvėjusių (nesužemaitėjusių) kuršių, žr. § 3.

§ 2. Lie. (žem.) *Girgždūtė* ← (§ 1) *Girgždutà / Girgždutos* (čia dėl *-ut-* → *-ūt-* plg. Skardžius ŽD 361–365) ← **Girzduta* (< **-ā*) = kurš. **Girzdutā* su **Gi-*, virtusiu į kurš. **D^zi-* ir (apie 1300 m.) – į kurš. dial. **Zi-*, plg. A. Salys, *Baltų kalbos...* 75; ta kurš. **Girzdutā* yra iš (kurš.) smob. (fem.) diminut. **girzdutā-* „ta (upelė), kuri girgždėta, gargždėta“ – mažybinės maloninės priesagos **-ut-* vedinys iš subst. **girzda-* „girgždas, graužas“ (= lie. *giřzdas* „t. p.“)³, o šis – iš verb. kurš. **girzd-* „girgždėti“ (= lie. *girždėti* „t. p.“), dėl kurio žr. Fraenkel LEW 137 s. v. *garždas*. Pastaba: upėvardis „Girgždūtė“ davė vardą gyvenvietei bei jos piliai ir alkvietai.

§ 3. Atrodo, kad tą upelės bei gyvenvietės (pilies ir pan.) vardą (kurš.) lytimis (Dusb. / Jer.) *Sisditen / Sirditen* atspindi gana dėsningai – kurš. (apie 1300 m.) **Zirzduta* (plg. žem. *Girgždutà*), t. y.:

a) šaknies morfema *Sisd-* (Dusb.) / *Sird-* (Jer.) = kurš. **Zirzd-* (su **Zi-* < **D^zi-* < **Gi-*, žr. § 2);

b) priesagos morfema *-it-* = kurš. **-ut-* (su **-u-* dėl tolimosios asimiliacijos išverstu į **-i-*);

c) galūnės morfema *-en* – vokiška, pakeitusi kurš. **-a* (< **-ā*).

---

³ Jau vien iš „Girgždūtės“ etimologijos matyti, kad Girgždūtės ir jos apylinkių žemė buvo girgždėta, gargždėta – gana prasta.

3. Dėl vietovardžio *Krāžiai*

§ 1. *Krāžiai* – sena Žemaičių gyvenvietė (= gv.), istorijos dokumentuose (= dk.) pirmąkart (1253 m.) paminėta vardu *Crase*, t. y. *terra* (lo.) *Crase* „Kražių žemė“ (A. Salys, in *Tauta ir žodis* VI 219). Kitame dk. (1385) sakoma: *czu Crasyen*, do *Girstawt wonet* „į Kražius, kur Girstautas gyvena“; vadinasi, XIV a. pabaigos Kražiai – Žemaičių bajoro Girstauto, valdžiusio Kražius ir jų apylinkes, pilis (gv.). Čia rezidavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto vietininkas Žemaičiuose Kęsgaila ir jo įpėdiniai; 1417 m. pastatyta Kražių bažnyčia – viena pirmųjų Lietuvoje. Nuo 1566 m. Kražiai pavieto centras. Trumpai sakant, *Krāžiai* buvo svarbus politinis, administracinis bei kultūrinis Žemaičių žemės centras. Gv. *Krāžiai* yra apžemaitėjusi (maždaug nuo VII–VIII a.) resp. (XVI a.) galutinai sužemaitėjusi „terra, Land“:

§ 2. Istoriniai *Krāžiai*, matyt, buvo „didieji“ ir „mažieji“: a) „didieji“ *Krāžiai* – svarbiausia „Kražių žemės“ gv. (pilis), kuri savo vardu išliko iki mūsų dienų, b) „mažieji“ *Krāžiai* – tie, kurių pilis (ir gv.) teritoriškai ir administraciškai priklausė „didžiųjų“ *Krāžių* piliai.⁴ Plg. R. Batūra, in *Kraštotyra*, Vilnius, 1964, 124tt.; Mažiulis, in *Baltistica* XLII (1), 67 (kur kalbama apie vv. *Tvėrai*).

Prie gv. *Krāžiai* teka up. *Kražaņtė* „Kražių upė“ (= XVI a.: *Krožonta*, J. Spruogis). Abu šie vietovardžiai, be abejo, giminiški, tačiau jų kilmė iki šiol pasilieka labai neaiški, žr. ir A. Vanagas, *Lietuvos miestų vardai* (toliau – LMV), 109t.

§ 3. Žem. kuršybė gv. *Krāžiai*, perdirbta į pl. collectivum, rodo buvus lytį kurš. up. **Kražá* resp. (jos vėlesniu dial. pavidalu) **Kraza*, plg. lie. gv. *Anykščiai* greta up. *Anykštà*, gv. *Žāsliai* greta up. *Žaslà* ir kt. (plg. A. Vanagas LMV 21). Iš to galima suponuoti buvus kurš. up. // gv. **Kražá* (plg. pvz. lie. up. // gv. *Ventà*, up. // gv. *Dysnà* ir pan.)⁵, kildintą iš kurš. up. **Kražá*, o ją iš garsažodinio (= gž.) smob. (fem.) balt. dial. **kražá* „švokščianti, užianti ir pan.“ Pastarasis laikytinas galūnės vediniu iš gž. verb. balt. dial. **krež-*/**kraž-* „švokšti, užti ir pan.“ Tokį balt. dial. smob.

⁴ Plg. § 1.

⁵ Ordino lytis vok. (1253 m.) *terra* (lo.) *Crase*, t. y. *terra* (lo.) *Crase* (žr. § 1) atspindi gal dar ne „Kražių žemę“ (kaip dabar pasakytume), o kurš. gv. (// up.) „Kražos žemę“; plg., pvz., Lietuva < gv. // up.

(fem.) dėl darybos plg., pvz., su lie. smob. (fem.) *krunà* „nuolat kosėjantis, krenkščiantis“ (Skardžius ŽD 343) ← verb. (praes.) *krūna* / (inf.) *krunėti* „kosėti, krenkšti“, kuris taip pat yra gž. kilmės, žr. Fraenkel LEW 300 s.v. *kr(i)unėti*.

§ 4. Iš verb. gž. balt. dial. **krež-/ *kraž-* „švokšti ir pan.“; veikiant jo dalyviui (praes.) **kražant-* „švokščianti ir pan.“, bus atsiradęs priesagos **-nt-* darinys smob. (fem.) balt. dial. **kražantē* „švokščiančioji ir pan.“ > up. *Kražañtē* (žr. § 2), plg. Skardžius, in *Lituanistikos darbai* 3, Chicago, 1973, 59 (visai kitaip A. Vanagas LHEŽ 164). Lie. *krėgždė* < *krėždė* „t.p.“ (LKŽ VI 558) yra gž. (plg. Fraenkel LEW 291)⁶ – galūnės vedinys iš (gž.) praes. **krežda* greta inf. **krež-ti* „švokšti, čerkšti (kaip kregždė) ir pan.“ → *krež-inti* „čerkšti (kaip šarka)“ (LKŽ VI 559 s.v. 2 *krežinti*); plg. lie. *skruzdė* (*skruzdė*) – galūnės vedinį iš praes. *skruñda* (eliduojant *-n-*) greta inf. *skrusti* „(pa)ruduoti“ < „(ap)svilti“, bet apie tai plačiau – kitąkart. Iš viso to, kas pasakyta, man rodos, nebesunku suprasti, kaip greta up. *Kražañtē* atsirado up. lie. dial. (pvz., Gelgudiškio apyl.) *Kregždañtē*.

4. Baltų „skruzdė“

§ 1. Skruzdžių yra keliasdešimt rūšių, kurias žmonės supaprastintai skiria į dvi rūšis: rudosios ir juodosios skruzdės. Iš jų piktesnės yra rudosios skruzdės dėl jų skaudaus nudeginimo (nuodinga vadinamąja skruzdžių rūgštimi); be to, rudosios skruzdės ir pačios atrodo tarsi apskrudusios, apsvilusios. Abiejų rūšių skruzdės yra labai judrios, greitos – greituolės.

§ 2. Pirmąkart baltišką (t. y. prūsišką) skruzdės vardą paminėtas XIV a. pradž.: pr. (E 791) *saugis* „Omese (Ameise)“, kuris buvo (matyt, ne *jo-*, o *i-*kamienis fem.), tartas pr. **zangis* „skruzdė“ (plg. PEŽ IV 71t.). Jį randu ir pr. onomastikoje, pvz. (avd.) *Sange* (plg. Blažienė ON 139 s.v. *Sanglienen*) = pr. **Zangis* (= **Zangis*): lie. (avd.) *Skruzdys*. Pr. **zangis* „skruzdė“ laikytinas eufemizmu „greituolė“ (dėl tabu⁷) iš adj. (*ā*-kamienio) pr. **zangā-* „greitoji, ūmioji“ (žr. § 1), o šis – vediniu iš verb. iterat. balt. **žang-* „apsukriai žangstyti“ ← **ženg-* (> lie. *žėng-ti* ir kt.). Lie. *skruzdīs* (*skruzdė*) bei la. (dial.) *skruzda* „t. p.“ (← *skudra* „t. p.“), vienas ir kitas taip pat eufemizmas „ap-

⁶ Plg. ir pr. (E 741) *krixitieno* „urvinė kregždė“ < gž. „krykščiančioji“, žr. PEŽ II 275tt.

⁷ Dėl skruzdėlinio tabu plg. Pokorny IEW 749.

skrudėlė (apskrudusi)“ (žr. § 1) iš adj. **skrudā-*, vedinio iš verb. balt. **skrud-* „skrusti, svilti“ (> lie. *skrusti* „t. p.“ ir kt.), plg. Fraenkel LEW 819t. (ir liter.). Tie pr. ir lie.-la. eufemizmai yra matyt vietoj senesnės (tabuistinės) lyties, panašios į sl. *morvi „skruzdė“, apie kurią žr. Trautmann BSW 170; Fraenkel LEW 413 (s. v. *marvā*); Vasmer III 11; Pokorny l. c.

§ 3. Straipsnių rinkinyje SBL⁸ paskelbta Anatolijaus Nepokupno hipotezė, nauja, bet, deja, nepatikima (žr. toliau). Jos autorius savo plačiu (bet nepakankami giliu) nagrinėjimu prieina prie išvados, kad pr. (E 791) *saugis* „Omese (Ameise) – skruzdė(lė)“ esąs ne „skruzdė“, o „mižnė“ (SLB 43–52). Čia autorius remiasi savaip suvokiamais tipologiniais duomenimis ir **ypač** paties autoriaus pateiktąja lytimi lie. dial. *mižnė*; tačiau neatsižvelgia štai į ką: ši lie. dial. lytis iš tikrųjų ne savarankiškas žodis, o atributinė metafora, egzistuojanti **greta** pagrindinę (stilistiškai neutralią) reikšmę turinčio lie. *skruzdė* (*skruzdėlė*). Trumpai kalbant, pr. (E 791) *saugis* laikyti ne „skruzdė“, o „mižnė“ (SBL 43tt.) yra nepatikima (žr. § 2) jau vien dėl paprasčiausios priežasties: toks pr. žodis (vulgarus!) nebūtų patekęs į E žodynėlį (sudarytą Ordino žmonių), nors gyvoji pr. kalba E laikais, be abejo, turėjo **minz-* „urinare“ (< balt.-sl. **minž-* „t. p.“) ir pan. Plg. visoms gyvosioms lie. kalbos tarmėms pažįstamą *mýž-* (*miňž-*) „urinare“ (< balt.-sl. **minž-* „t. p.“) ir pan., bet nepatekusį, pvz., į DLKŽ.

5. Dėl vietovardžio Šatrijā

§ 1. Plačiai žinomais padavimais apipinto Žemaičių kalno vardas Šatrijā (iš čia ir šatrijā „pikto, pašėlusio būdo moteris“ LKŽ XIV 344) yra priesagos *-ijā-* darinys (plg. *kalnijā* „kalnynas“ ir kt., žr. Skardžius ŽD 80t.) iš šatrā (*šātras*) „nukirsta lazda (= lazdyno stiebas) ir pan.“; dėl kurio žr. LKŽ XIV 342t. (s. v. 1 šatrā), 544 (s. v. 1 šātras, šatraviržė), 545 (s. v. šatrīnė) ir pan. Žr. dar Fraenkel LEW 967 ir liter.

§ 2. Tas šatrā (*šātras*) – priesagos *-rā-* (*-ra-*) vedinys (žr. ir Skardžius ŽD 298) iš apeliatyvo, panašaus į up. *Šatā*, *Šat-upyš*, giminiško su *šėkštis* „tam tikra šakė“, ež. *Šėkštis* (Alsėdžiai) ir turbūt su up. *Šėta*, *Šėt-upyš* ir pan. (daugiau medžiagos žr. Vanagas LHEŽ 326t.). Atrodo, kad visi tie skir-

⁸ SBL = *Studies in Baltic and Indo-European linguistics in honor of William R. Schmalstieg*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2004.

tingų laikų dariniai suponuoja, galų gale, a t e m a t i n į (ir apofoninį) praes. kamieną balt.-sl. (ide. dial.) *-sk- → *-ks- (> *-š-) „kirsti“ greta „pagrindinės“ atematinio praes. kamieno lyties balt.-sl. (ide.) *sek- „t. p.“⁹, plg. Būga RR I 399, II 315¹⁰; plg. atematinio praes. kamieno apofoninius ide. variantus: *es-mi „esu“ || *s-me/o „esame“.

§ 3. Taigi Žemaičių kalno vardą *Šatrijā* davė žodis *šatrà* „kartis (lazda), virpstis“ [plg. dar *lazdijā* „vieta, kur yra lazdų (lazdynų)“], turintis šiokių tokių panašumų su *lazdà* „lazdynas (jo stiebas)“; nuo pastarojo seniai ir gerokai skiriasi; tą skirtumą lėmė: a) *šatrà* kilmė iš balt.-sl. „kirsti“ (žr. § 2) ir b) *lazdà* kilmė iš balt.-sl. „šliaužti“ (žr. PEŽ III 71t.). Dėl to, kad *Šatrijā* pasidarė „velnių ir raganų“ posėdžių vieta, kaltas taip pat „kirtimas“; t. y. griežtas d r a u d i m a s bet ką *kirsti* alkvietyje – pagonių žemaičių Šatrijos šventvietėje.

6. Vietovardis *Vaŕniai*

§ 1. *Vaŕniai* – sena Žemaičių gyvenvietė, anksčiau (iki XVI a.) neretai vadinta *Mēdininkais*, iki mūsų dienų išliko senovine savo lytimi (gyv.) *Vaŕniai* (žr. § 2) kartu su jos pirmtake up. *Vaŕnė* (ppr. *Varnėlė*). Abi šios lytys istorijos šaltiniuose minimos nuo XIV–XV a.; *Vaŕniai* buvo Žemaičių vyskupijos centras (1417–1864 m.), svarbus Žemaičių kultūros židinys. Gyvenvietė *Vaŕniai* savo vardu gretintina su upele (žem.) *Vaŕnė*; bet hipotezė, šios upelės vardą kildinanti iš lie. *várna* „tokia paukštė, Krähe“ (pvz., A. Vanagas LHEŽ 365), yra nepagrįsta (liaudies etimologija), žr. toliau.

§ 2. Kaip yra smob. (subst. mobile), pvz., (ir ypač) *upėlė/upėlis*, taip greta smob. (fem.) upė *Vaŕnė* struktūriškai galėjo būti i m p l i c i t e smob. (ne fem.) up. (žem.) *Varnīs, o greta šio – gyv. (pl. collect.) *Vaŕniai*, plg. lie. (aukšt.) ež. *Varnỹs* (LUEV 187). Toks smob. (fem.) *Vaŕnė* suponuoja buvus adj. (*ā-/a-*kamienį) kurš. = balt.-sl. **varnā-/varna-* reikšmė: a) „karštas (verdantis)“ > „apsvilęs“ > „nešvarus“ > „juosvas, juodas“ ir b) „drumzlinas“¹¹ „neskai-

⁹ Dėl atematinio (ir apofoninio) praes. kamieno (ide.) **sek-/sk-* žr. Trautmann BSW 225; Pokorný IEW 895t. s. v. 2. **sek-*. Plg. PEŽ IV 40tt.

¹⁰ Būgos nuomonei kritinė Fraenkeli (LEW 971 s. v. *šėkštis*) pastabėlė neturi esminės reikšmės.

¹¹ Žodis „virti“ iš tikrųjų yra ne tik „darytis, karštam“, bet ir „darytis drumzlinam“ (dėl atsirandančių virimo kunkulų bei sąnašų).

drus“ > „nešvarus“ > „juosvas, j u o d a s“.¹² Šis balt.-sl. adj. daiktavardėdamas virto: 1) į subst. balt.-sl. *vařnas „varnas, (Rabe)“ (< „juosvasis/ juodasis paukštis“) > lie. *vařnas* „t.p.“, rus. *ворон* „t.p.“ ir pan. [bet išliko, pvz., rus. dial. adj. *вороній* „juodas arklys“¹³] ir 2) į subst. balt.-sl. *várnā „varna, Krāhe“ (< „juosvoji/ juodoji paukštė“) > lie. *vārna* „t.p.“, rus. *ворона* „t.p.“ ir pan.¹⁴ Kurš. **varnā-* „juosva, juoda“ su lie. up. *Vařnė* santykiauja panašiai kaip, pvz., kurš. **dangā-* „kreiva, vingiuota“ su kurš. up. *Dangē > lie. up. *Daņgė* „vok. *Dange*“.

Pastaba. Lytį lie. up. *Daņgė*, remdamasis tariamai autentiškais klaidėdėškų lie. duomenimis (apvokietintais!) ir nesigilindamas į problemas bilin-gvistinį aspektą (čia labai svarbų!), A. Vanagas (LKK III 317tt.) „atlietuvin o“ į *Dāņę / Dāņiją* (ir ją paskubomis administraciškai įteisino) – į tokią lytį, kuri labai nepatikima (plačiau žr. *Baltistica* XXXVII 316 ir lit.).

§ 3. Adj. balt.-sl. **varnā-*/**varna-* „karštas/drumzlinas...“ – priesagos **-nā*/**-na-* vedinys (su šaknies ablautu) iš verb. balt.-sl. **ver-* (praes.) /**vir-* „virti, (kunkuliuoti)“.¹⁵ Šis vėliau, gavęs formantą praes. **-d-* (< **-d^h*)¹⁶, virto į balt.-sl. dial. (balt.) **verd-* (praes.) /**vir-* „t.p.“¹⁷, kuri geriausiai atspindi unikalus verb. lie. *vėrdu/virti* = la. *vęřdu/viřt*. Tą dalyką gana aiškiai rodo ir vandenvardžiai (ypač upėvardžiai). Pvz., pr. gyv. (matyt, iš up.) *Wardo* (XV a. Semba) = vak. balt. *Vardā < adj. (*ā-/a-*kamienis) vak. balt. *vardā „verdančioji“ (plg. G. Blažienė ON Samland, 169t. ir liter.); plg. lie. (up.) *Vařdas* – iš adj. (*a-/ā-*kamienio) **varda-* „t.p.“. Minėtina ir, pvz., up. (žem.) *Varduva* (*Vardava*) – priesagos *-uvā/-avā* vedinys iš sudaiktavardėjusios lyties adj. (*ā-/a-*kamienės) **vardā-* (plg. adj. vak. balt. **vardā-*, žr. anksčiau).

¹² Dėl reikšmės „juosvas, j u o d a s“ kilmės plg. PEŽ II 33 tt. s.v. *Jode*, i b d. 198t. s.v. *kirsnan*.

¹³ Ivan Duridanov, *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle*, Köln, Wien, 1975, 65.

¹⁴ Intonacinius šių balt.-sl. žodžių (žr. dar § 3) šaknies vokalizmo skirtumus lėmė turbūt metatonija, plg. Terje Mathiasen, *Studien zum slav. und indoeurop. Langvokalizmus*, Oslo, 1974, p. 6t., 220tt. (su liter.).

¹⁵ Iš jo galėtų būti kilęs ir, pvz., adj. (irgi priesaginis) balt.-sl. **vārm-ā-/varma-* „karštas, įkaitęs, r a u d o n a s“ → pr. (E) *wormyan* „raudonas“ (PEŽ IV 263), bet apie tai (platus klausimas!) – kitąkart.

¹⁶ Dėl jo plg. Chr. Stang, *Vergl. Gr.* 336; Вяч. Вс. Иванов, *Слав., балт. и раннебалк. глагол*, 174.

¹⁷ Plg. Pokorny IEW II 66 s.v. *ver-*, kitaip i d e m 85 (s.v. 2. *ūr-*).

ON THE HERITAGE OF CURONIAN

Summary

Lithuanian dial. *aukà/ aũkas* “Opfer” (“victim, sacrifice”) is from Lith. *alkà / aũkas* “Hain”, which is from Balt. **alkā / *alkas* “Hain”, which along with Goth. *alks* “Hain” suggests that I.-E. **alk-* “Hain”, is most likely derived from the I.-E. verb **alk-* (: **alek-*) “to preserve, protect”. Perhaps the I.-E. verb **ol-* / **el-* “to flow”, “to twist, meander” is hidden in it.

The Samogitian hill *Girgždūtė* is in the place of the older *Girgždutà* < Cur. **Girzdutā*, which is mobile subst. (fem.) **girzdutā* “that (stream), which gurgles, babbles” ← verb. Cur. **girzd-* “to gurgle”, a derivative from subst. Cur. **girzda-* “gurgle, gravel”. Criticism is provided against the traditional opinion, that the name of the hill Cur. **Girzdutā* is attested inaccurately to in historical sources (XIV–XV centuries).

The settlement Lith. (Žem.) *Krāžiai*, as the plur. collectivum, presupposes the former Cur. river/settlement **Kražā* from onomatopoeic Cur. (mobile subst.) **kražā* “the murmurer” ← verb. Cur. **krež-* / **kraž-* “to murmur”. Afterwards, when the river **Kražantē* appeared, the form **Kražā* from river/settlement turned into the settlement name **Kražā*. The issue of the West Balt. (and Cur.) words for “ant” are touched upon. First of all Prus. (E 791) *sangis* “ant”, is most likely from **zangis* “speedy one”; further on the Lith. *skruzdis* “ant” is discussed. Also discussed is the Curonian origin of the Žem. place names *Šatrijā* and *Vařniai*, and evidence is given, that the latter appeared not from the word “varna (crow)” which is the traditionally held view, but from “that, which is blackish”.

Vytautas MAŽIULIS
Baltistikos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
Lietuva

